

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Henrik Körner-Krakau

Samhällskontrakt och medborgargårdens nödvärnsrätt

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT 2018

Innehåll

SUMMARY	3
SAMMANFATTNING	5
1 Inledning	7
1.1 Presentation	7
1.2 Frågeställning	7
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsning	8
2 Samhällskontraktet – Filosofiska tankar kring samhällsbyggandet	9
2.1 Thomas Hobbes	9
2.2 Jean-Jacques Rousseau	9
2.3 Max Weber	9
2.4 Hans Kelsen	10
3 Nödvärn	11
4 Envarsgripandets olika situationer	13
4.1 Envarsgripande	13
4.2 Ansvarsfrihetsgrund	14
4.3 Oaktsamhet vid envarsgripande	15
5 Medborgargarde	16
5.1 Inledning	16
5.2 Definition av medborgargarde	17
6 Analys	23
7 Käll- och litteraturförteckning	29

Summary

Based on legal-judicial methodology, the essay has formulated what the legal definitions of the right of self-defense and citizen's arrest are, problematized which problems that can arise and where the lines are drawn. I have looked at what is desirable and what the consequences may be when they do not comply with the general public's sense of justice. I have especially looked at the possible emergence of vigilantes as a consequence of this, how the vigilante is defined, its function and how they can affect the community body.

I have made a selection of philosophical authorities based on their way of describing basic requirements for community building. They all have opinions and analyzes relating to the social contract, sovereignty of a state, the violence monopoly, sanctions and the consequences of a possible failure. From this state we voluntarily leave parts of our power to the highest authority, the state.

The state, in turn, forms a collective with monopoly on violence and sovereignty that it can use against an individual with legitimacy from the collective. The purpose is to reduce the use of violence, break the violence spirals and ensure a fair criminal procedure. If this fails, a vacuum will be formed with the possibility of arbitrary violence from random networks. The legal mechanisms at a normative level also aims to influence people's behavior to act in accordance with the law.

The right of self-defense is governed by Chapter 24, Paragraph 1, Brottsbalken, the Swedish criminal code, and refers to an act that would otherwise be punishable but as performed in an emergency situation is exempt. The first point of the law regarding a commenced or imminent criminal attack on a person is what the essay focuses on. The law does not require the victim to defend his own person, a third party may act in an emergency and assist. The use of violence in itself must be justified and the level of violence not obviously unjustifiable.

Citizen's arrest is a possible situation that can follow a self-defense situation. It is a legal way for an individual to deprive another person its freedom in order to ensure a subsequent criminal trial. The violence in the arrest must be justifiable and the arrested person shall be handed over to the police as soon as possible. The general requirements for citizen's arrest are that the crime must be in the penalty scale for the

crime committed, and that the arrest should be done in the act or as the perpetrator flees the scene of the crime. The downside to allowing citizens arrest is that there is a risk of wrongful detention. This is one of the reasons for the call for urgency of handing over the perpetrator to the police. The leeway an individual has in relation to the arrest of the perpetrator and being charged with unlawful detention lies in the fact that negligent unlawful detention is not criminalized in Sweden, for this, intent is required.

Vigilantism is a social movement that gives rise to predetermined acts of violence, or threat of violence, by autonomous citizens. These arise as a reaction to the violation of institutionalized norms from individuals or groups, or its potential violation. The actions taken by groups of vigilantes are aimed at law enforcement and / or social control and aim to offer guarantees for security both to the participants of the organization and to citizens in general. Vigilantism is when citizens organize themselves for self-protection under troublesome times. The legality of the activities the groupings conduct is somewhat unclear. Just because the possibility of carrying out illegal acts exists, the group itself is not by definition illegal.

Sammanfattning

Utifrån rättsdogmatisk metod har uppsatsen formulerat vilka de rättsliga definitionerna av nödvärnsrätten och envarsgripande är, problematiserat vilka problem som kan uppstå och var gränserna går. Jag har vidare tittat på samhällsstrukturers uppkomst, härledningar och definitioner. Även vad som är önskvärt och vad konsekvenserna blir när de inte överensstämmer med medborgares allmänna rättsmedvetande. Jag har särskilt tittat på medborgargardena uppkomst som en konsekvens av detta. Hur medborgargarden definieras, dess funktion och hur de kan påverka samhällskroppen.

Jag har gjort ett urval från filosofiska auktoriteter utifrån deras sätt att beskriva de grundläggande kraven på samhällsbyggande. De har alla åsikter och analyser som rör samhällskontraktet, suveräniteten hos en stat, våldsmonopolet, sanktioner och konsekvenserna av ett eventuellt misslyckande. Individer lever initialt i ett naturtillstånd, utan lagar eller regler. Från detta tillstånd lämnar vi frivilligt över delar av vår makt till den övre auktoriteten, staten. Staten i sin tur bildar ett kollektiv med våldsmonopol och suveränitet som den sen kan åberopa gentemot den enskilde med legitimitet från kollektivet. Syftet är att minska våldsanvändningen, bryta våldsspiraler och säkerställa ett rättvist straffrättsligt förfarande. Om detta misslyckas öppnas ett vakuum för godtycklig våldsanvändning från slumpmässiga nätverk. De rättsliga mekanismerna som ligger på en normativ nivå har även till syfte att påverka människors beteenden att handla i enlighet med lagen.

Nödvärn regleras i kap 24 § 1 BrB och syftar till en gärning som annars vore straffbelagd men som, utförd i en nödvärnssituation, är ansvarsbefriande. Första punkten i bestämmelsen, avseende ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person, är vad uppsatsen fokuserar på. Lagen kräver inte att den brottsutsatta själv försvarar sin person, en tredje part kan agera nödvärnsbiträde och assistera. Våldsanvändningen i sig måste vara försvarlig och våldet av den natur att det icke är uppenbart oförsvarligt.

Envarsgripande är en situation som kan följa en nödvärnssituation. Det är ett lagligt sätt för en enskild att frihetsberöva en annan i syfte att säkerställa en efterföljande straffrättslig process. Våldet i gripandet ska vara försvarligt och den gripne ska skyndsamt överlämnas till polis. De allmänna kraven för envarsgripande är att fängelse ska finnas i straffskalan för brottet samt att gripandet ska ske på bar gärning eller

flyende fot. Baksidan av att göra det hedersamma i att gripa en gärningsman är att det finns en risk för felaktiga frihetsberövanden. Detta är en av anledningarna till kravet på skyndsamt överlämnande till polis. Det lagliga utrymmet en enskild har avseende gripandet av gärningsman kontra att själv bli åtalad för olaga frihetsberövande ligger i att oaktsamt olaga frihetsberövande inte är kriminaliserat i Sverige, för detta krävs uppsåt.

Vigilantism är en social rörelse som ger upphov till förutbestämda handlingar av våld, eller hot om våld, av autonoma medborgare. Dessa uppstår som en reaktion på överträdelser av institutionaliserade normer från individer eller grupper, eller dess potentiella överträdelse. Handlingarna som vigilanter bedriver i form av medborgargarden är inriktade på brottsbekämpning och/eller social kontroll och syftar till att erbjuda garantier för säkerhet både till deltagarna av organisationen och medborgare i allmänhet. Vigilantism är när medborgare organiserar sig för självskydd under störningsförhållanden. Lagligheten i verksamheten grupperingarna bedriver är något oklar.

1 Inledning

1.1 Presentation

De senaste årens teknikutveckling har genom internet revolutionerat människors vardagliga liv. Datorer sammanlänkade genom internet eller andra nätverk utgör på ett eller annat sätt en del av det mesta vi dagligen tar oss för. Människor kommunicerar genom sociala medier, tillgodogör sig information och nyheter genom digitala tidningar och nyhetssajter och kan själva extremt snabbt och enkelt sprida information till ett stort nätverk av människor. De nya möjligheter som internet har medfört har kallats en ny dimension i informationshantering.¹

I kölvattnet av detta uppstår samtidigt ett hav av både relevant och icke-relevant information. Uppfattningar bildas och förändras utifrån dynamiken i diskursen. Vad som är en uppfattning eller vad som uppfattas som sant överensstämmer inte alltid med faktiska omständigheter.

Denna uppsats gör inte anspråk på att definiera varken vad som är sant, vad målet med ett samhälle är eller vägen dit. Dock vill jag peka på att vissa uppfattningar, alternativt sanningar, kan leda, bör leda och de facto leder till konsekvenser och åtgärder från samhällets och individers sida. Reaktionen från medborgare är bevis på och konsekvens av vissa föränderliga värden som ligger till grund för agerande. Detta kan ta sig olika uttryck, varav ett är det upplevda behovet av och bildandet av medborgargården. Detta utifrån kravet på en motkraft till en upplevd negativ förändring av samhällets normer och eftergiven hantering av denna.

Det finns därför anledning att utreda behovet av medborgargården, dess uppkomst, dess legitimitet samt inom vilka ramar de från samhällets sida tillåts eller inte tillåts agera.

1.2 Frågeställning

Vad händer i samhället när statens våldsmonopol inte uppfattas som legitimt och samhällskontraktet anses brutet?

¹ Prop. 1997/98:43, s. 104

1.3 Metod och material

Jag har i uppsatsen använt mig av den rättsdogmatiska metoden. Syftet med detta är att kunna ställa en klar och konkret fråga och använda mig av de allmänt accepterade rättskällorna för att finna svaren. De rättskällor detta innefattar är lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och den rättsdogmatiska litteraturen.²

Jag har använt mig av vad jag anser vara några av de mest relevanta filosofiska auktoriteterna för att i ett initialt skede beskriva uppkomsten av individuellt tänkande i kontexten av kollektivism. Vidare har jag försökt sammanfatta rådande rättsläge och hur lagstiftningen är formulerad.

Jag har utgått från ett svenskt perspektiv avseende medborgargården och nödvärnsrätten, samt hur de internationellt i generella termer ur kriminologiska kretsar har beskrivits. Detta med syfte att på ett öppet plan göra beskrivningen, för att sen konkretisera dess eventuella konsekvenser på ett lokalt svenskt samhälle.

1.4 Avgränsning

De filosofiska ståndpunkterna och de författare jag har valt är utvalda för att de bäst beskriver och representerar en för ämnet relevant ståndpunkt. De har alla en, om än allmängiltig, syn på samhällskontraktet som korresponderar med uppsatsens mål och syfte. Jag har fokuserat på den del av deras grundläggande filosofiska syn där de beskriver skapandet av begreppen individ, samhälle, stat och samhällskontrakt.

Nödvärnssituationerna är uttömmande i lagstiftningen och tar sikte på väldigt många situationer. Det har skrivits åtskilligt av doktrin och rättsfallen är många. Mitt fokus har varit nödvärnsrätten och hur den tar sig uttryck vid envarsgripanden och primärt "gatuvåld", detta kopplat till kap 24 § 1 BrB.

² Kleineman, Jan, "Rättsdogmatisk metod", i: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red): Juridisk metodlära 2015, s. 21. Studentlitteratur

2 Samhällskontraktet – Filosofiska tankar kring samhällsbyggandet

2.1 Thomas Hobbes

- Naturtillståndet, samhällskontraktet och suveräniteten

Den engelske filosofen Thomas Hobbes menar att när människor väljer att ingå i en civilisation så överger de sin ursprungliga frihet som de har haft i naturtillståndet. Naturtillståndet är det initiala skedet utan regler eller styre där fokus endast ligger på individen och dess överlevnad.³ Detta naturtillstånd upphör när människor lämnar över sin individuella makt till den högre statsmakten. Statsmakten i sin tur lovar att skydda individerna som ett kollektiv genom våldsmonopolet den erhåller. Detta är vad Hobbes menar med samhällskontraktet.⁴ Samhällskontraktet innebär vidare att människor underkastar sig kollektivets vilja, den övre auktoriteten, där både skyldigheter och rättigheter ingår. Detta skapar en nationell suveränitet som inte går att ifrågasätta, då det är kollektivets gemensamma vilja. Eftersom det är en kollektiv vilja med suverän makt ska detta mildra interna splittringar och i förlängningen hindra katastrofer såsom inbördeskrig.⁵

2.2 Jean-Jacques Rousseau

- Den obestridliga suveräniteten

Jean-Jacques Rousseau menar att statens orubbliga suveränitet endast kan bestå om den anpassar sig efter kollektivets vilja avseende fullkomlig jämlikhet. Allmänvilja och suveränitet är alltså beroende av varandra. Denna allmänvilja ska spegla kollektivets bästa och har aldrig fel. Allmänviljan skiljer sig från den allmänna viljan, som han istället menar är individens enskilda.⁶

2.3 Max Weber

- Våldsmonopol, suveränitet och failed state

När Max Weber talar om staters suveränitet och våldsmonopol menar han att stater har rätt att utöva våld mot individer på dess territorium om individerna bryter mot staternas regler. Dessa våldshandlingar ska praktiskt utföras av statligt sanktionerade

³ Nordin, Svante, Det politiska tänkandets historia (2013), s. 78.

⁴ Nordin, 2013, s. 79.

⁵ Ibid, s. 79.

⁶ Ibid, s. 98.

myndigheter, som till exempel polis eller militär. Weber menar att det finns åtskilliga grupper inom samhället som är villiga att ta till våld för att främja sina egna intressen och att det därför behövs en överordnad statlig möjlighet att ta till våld. Våldet ska användas för att på ett legitimt sätt straffa de grupper som anser sig själva vara förmer och som försöker påtvinga andra grupper underkastelse.⁷

Våldsmonopolet som staten innehar är kärnan och det centrala avseende möjligheten att kalla en stat suverän. En förlängning av Webers syn på våldsmonopol och suverän stat blir när staten inte längre kan upprätthålla sin suveränitet genom våldsmonopolet. Vad som sker då är att staten blir en "failed state". Då har staten förlorat sitt våldsmonopol, har inte längre någon kontroll över sitt territorium och enskilda grupperingar kan istället utgöra ett hot mot den sittande regeringen.⁸ Individer ger upp delar av sin frihet i utbyte mot skydd från staten. När staten inte längre kan upprätthålla våldsmonopolet leder det i förlängningen till en ond cirkel med godtycklig våldsspiral. Slumpmässiga nätverk av diverse slag, med mer eller mindre kriminella syften och agendor, kommer att påverka statssuveräniteten.⁹

2.4 Hans Kelsen

- rättsenligt beteende, konsekvenser och sanktioner

Kelsen menar att det finns ett behov av lagar och bestämmelser som en funktion för samhällsordningen, en normativ ordning som reglerar människors beteenden.¹⁰ Människor ska motiveras att handla lagenligt med hjälp av rättsliga sanktioner. Beteende syftar både till människors handlande och underlåtenhet att handla.¹¹ Sanktioner från samhället mot individen är en reaktion mot rättsstridigt beteende.¹²

⁷ Parkin, Frank. Max Weber, 2002, s. 72.

⁸ Rotberg, Robert. I, State Failure and State Weakness in a Time of Terror, 2003, s. 5.

⁹ Rotberg, 2003, s. 6.

¹⁰ Kelsen, Den rena rättsläran, 2008, s. 42.

¹¹ Ibid, s. 51.

¹² Ibid, s. 43.

3 Nödvärn

Enligt kap 24 § 1 BrB är en gärning, som annars vore straffbelagd, tillåten om den företas i en nödvärnssituation. Detta förutsätter att gärningen inte är uppenbart oförsvarlig. Nödvärn är inte allmängiltigt utan riktar sig specifikt mot personen varifrån faran härrör. I Brottsbalken finns fyra uttömmande situationer där nödvärn är applicerbart.¹³

Rätt till nödvärn föreligger mot

- 1. ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom,*
- 2. den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtogs på bar gärning,*
- 3. den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg, eller*
- 4. den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse.*

För uppsatsens syfte är situationen när det föreligger ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom mest relevant, alltså första punkten.

Eftersom det endast finns krav på att ett angrepp ska vara överhängande måste det inte faktiskt ha initierats. Tidpunkten för när det startar är inte relevant, ett angrepp kan vara överhängande men inte påbörjat. Fördelen med detta är att en mindre kontring i ett tidigt stadium kan avvärja ett framtida angrepp.¹⁴ Detta innebär dock inte att ett preventivt angrepp alltid är tillåtet, så kallat preventivt nödvärn. Att söka upp den tidigare gärningsmannen i förväg och använda våld i preventivt syfte främjar inte intresset av våldsspiralens nedtrappning.¹⁵

I en våldssituation där reglerna tidigare blivit överenskomna, och båda aktörerna håller sig inom reglerna, kan nödvärn inte åberopas. Ett angrepp anses avslutat när det inte längre föreligger någon nödvärnssituation. Detta kan i praktiken innebära att angriparen är försvarslös, gett upp eller vänt ryggen till. Då finns det inte längre någon rätt till nödvärn, visst våld kan dock vara acceptabelt om situationen utvecklas till ett envarsgräpande i enlighet med kap 27 § 2 RB.¹⁶

¹³ Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, Kriminalrättens grunder, 2013, s. 220.

¹⁴ Asp, m.fl, Kriminalrättens grunder, s. 211.

¹⁵ Ibid, s. 212.

¹⁶ Ibid, s. 212 f.

För att ett angrepp ska vara brottsligt krävs att samtliga brottsförutsättningar är uppfyllda. Detta innebär att legitimt våld inte får mötas av nödvärn. De distinkta situationer som kan uppstå när vi har att göra med barn, psykiskt sjuka, uppsåt eller oaktsamhet kan bli väldigt komplexa vid utredning av en händelse. Övervägningen hos någon som vill hävda nödvärn bör färgas av detta. Avseende nödvärn mot en myndighetsperson som agerar lagligt kan nödvärn aldrig föreligga. Det ska vara uppenbart att personen begår lagbrott för att kunna avbryta och ingripa i ett tjänsteutövande från en myndighetsperson, då främst i detta avseende polisen.¹⁷

Lagen kräver inte att den som blivit utsatt för ett angrepp själv försvarar sig genom nödvärn. Istället kan denna åtgärd anförtros tredje man. Denna rättighet är specificerad i den något överflödiga paragrafen kap 24 § 5 BrB. Nödvärnsrätten följer direkt från kap 24 § 1 BrB. Det som i praktiken sker här är att tredje man assisterar den angripne och blir ett nödvärnsbiträde.¹⁸

Gränsdragningen för nödvärnsrätten går när det med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarligt. Våldet som brukas i nödvärn står alltså i relation till omständigheterna kring våldet från angriparen. Våldet som används vid nödvärn ska inte klart avvika från vad som är behövt, inte heller får det råda ett uppenbart missförhållande mellan det våldet och den potentiella skadan det kan orsaka. I dessa omständigheter läggs begrepp som kropps krafter, psykiskt tillstånd, den allmänna farligheten och de yttre omständigheterna varunder angreppet sker. På samma sätt värderas den angripnes möjligheter att klara upp situationen, och om det finns särskilda förutsättningar för att göra så, till exempel assistans från andra eller särskild utbildning.¹⁹

Vilka omständigheter som kan vara relevanta lämnar lagstiftaren öppet. Själva våldsanvändandet i sig kan vara oförsvarligt, om situationen inte kräver det. Ett mindre, icke våldsanvändande, ingrepp kan ibland räcka som alternativ lösning på situationen. Vid situationer där man blir överfallen accepterar dock lagstiftaren att man stannar kvar och slåss. På samma sätt som det allmänna i hantering av den enskilda måste iakttas behovsprincipen och proportionalitetsprincipen ska dessa utgöra bakomliggande

¹⁷ Ibid, s. 212 f.

¹⁸ Ibid, s. 216.

¹⁹ Ibid, s. 217.

riktlinjer.²⁰ Konsekvensen av en nödvärnssituation blir i värsta fall dödsfall. Det är alltså acceptabelt att i undantagsfall med uppsåt använda dödligt våld för att freda sig. Hur situationen uppstod, till exempel genom egna provokationer eller att vistas på erkänt farliga platser, påverkar inte bedömningen huruvida nödvärn i den uppkomna situationen är accepterat.

4 Envarsgripandets olika situationer

4.1 Envarsgripande

I 24 kap 7 § 2 st. RB står det att envar får gripa en person som har begått brott med fängelse i straffskalan och som påträffas på bar gärning eller flyende fot. Envar får också gripa den som är efterlyst för brott. Den gripne ska skyndsamt överlämnas till närmaste polisman. Majoriteten av straffbuden har fängelse i straffskalan, även misshandel.²¹ Straffvärdet är ett mått på brottets svårhet inom en straffskala och inte ett hinder mot envarsgripande.²²

För att det ska vara lagligt att genomföra ett envarsgripande förutsätter det att gärningsmannen grips på bar gärning eller flyende fot. Hur definitionen av dessa båda begrepp bedöms praktiskt av HD är individuellt från fall till fall. HD har dels anfört att om man inte påträffat gärningsmannen i utförandet av gärningen eller i väldigt nära anslutning till brottsplatsen, eller utan att släppa honom med blicken då han varit på flyende fot, inte har någon rätt att gripa honom.²³ HD har dock i ett annat fall accepterat att, när det förflöt "endast någon minut" mellan gärningen och tiden för när den brottsutsatta började förfölja gärningsmannen, likställa detta med bar gärning.²⁴ Fallen handlar om nödvärnsrätt och envarsgripanden vid stöld, men principerna avseende tid mellan gärningens utförande och gripandet är analogt tillämpliga. Uppsåtet hos personen som utför envarsgripandet är av intresse. Omständigheterna kring vad som rör det enskilda fallets objektiva del och insikten alternativt villfarelsen det för med sig är av vikt. Om personen som utför envarsgripande utan avbrott har haft uppsikt över

²⁰ Ibid, s. 241.

²¹ 3 kap 5 § BrB

²² Jareborg och Zila, Straffrättens påföljdslära, s. 103.

²³ NJA 1978 s.67.

²⁴ NJA 1994 s. 48.

gärningsmannen så är det att anse som "på bar gärning eller flyende fot", om det har funnits godtagbar anledning att inte omedelbart konfrontera personen.²⁵

4.2 Ansvarsfrihetsgrund

Lagstiftningen avseende envarsgripande gör det möjligt för enskilda att i ett initialt skede medverka till att säkerställa ett eventuellt efterföljande straffrättsligt förfarande mot den misstänkte brottslingen. Syftet och konsekvensen av att gripa någon är att beröva honom friheten. Våldsinslaget är något som ofta gör gripandet praktiskt möjligt. Krav på våld för att situationen ska betecknas som ett gripande krävs inte. Den gripne kan av situationens natur inse att den naturliga följden om han inte underkastar sig gripandet blir våldsanvändning. Det är tillräckligt att ingripandet är ägnat att ses som ett frihetsberövande. Frivilligheten i situationen är således illusorisk. Syftet och effekten av gripandet gör det till ett straffprocessuellt tvångsmedel som i regel bara används av statens tjänstemän, närmare bestämt polisen.²⁶

I enlighet med 24 kap. 7 § 2st. RB om frihetsberövande i form av envarsgripande är motiven till bestämmelsen att ett frihetsberövande för att inte vara straffbart företas under de förutsättningar och den ordning som gäller vid ett gripande gjort av polis.²⁷ Om frihetsberövandet inte uppfyller dessa krav kan det istället röra sig om ett olaga frihetsberövande i enlighet med 4 kap 2 § BrB eller vid mindre allvarliga ingripande ofredande i enlighet med 4 kap 7 § BrB.²⁸ Enskilda ges möjlighet att gripa förövare och använda sig av försvarligt våld genom 29 § 1 st 3 men. Polislagen "den som i annat fall med laga stöd ska verkställa ett frihetsberövande". Förvissandet om att det finns lagstöd för brukandet av våld i situationen är centralt, annars kan våldet vara kriminaliserat i 3 kap. BrB.

Även om en enskilds ingripande för personen som utför den kan förefalla vara rättfärdigat så öppnar våldsanvändningen upp för att själv bli föremål för utredning. Syftet kanske primärt var att stoppa brottslighet men utan att försäkra sig om omständigheterna så blir våldsanvändningen istället en brottslig gärning. Visserligen går det att i enlighet med 24 kap 2 § BrB gå fri från ansvar om man ansåg sig ha laga

²⁵ RH 2009:20

²⁶ JO 2000/01 s.155 f.

²⁷ NJA II 1962 s. 188.

²⁸ NJA 1978 s. 67

befogenhet för ingripandet.²⁹ Avvägningen som görs inkluderar de laga befogenheterna att göra envarsgripande, den allmänna nödvärnsrätten och det motstående integritetskränkande i åtgärden.³⁰

4.3 Oaktsamhet vid envarsgripande

Bestämmelsens sista mening säger att överlämnandet ska ske skyndsamt till närmaste polisman. Detta ska ses som en garanti mot långvariga felaktiga frihetsberövanden.³¹ Det är dock ingen generell garanti mot frihetsberövanden och även korta frihetsberövanden som sker på felaktiga grunder är olagliga.³²

Gränsdragningen mellan att tillåta befolkningen att skydda sig själva och andra mot brottsliga handlingar och den eventuellt preventiva effekten det har står i motsatsförhållande till människors rätt att inte bli utsatta för olagliga frihetsberövanden. Gränsdragningen är snäv och en person som är dåligt insatt i det juridiska ramverket för förfarandet kan bli föremål för utredning.

Fitger menar att det finns något hedervärt i att assistera någon som har blivit utsatt för brott. I den kontexten är det orimligt att kräva att personen som assisterar, själv har bevittnat brottet. Det blir i praktiken att den brottsutsatta står för gripandet, även om assistenten gör det fysiska ingripandet.³³

Handlande verkar ske på egen risk av den goda samariten. Om gripandet uppenbart ter sig felaktigt ligger det i sakens natur att de flesta också skulle avstå från att assistera. Man får förlita sig på den enskildes personliga avvägning i situationen samt hans intuition. Det krävs ett uppsåt för att det olaga frihetsberövandet ska vara kriminaliserat. Oaktsamt olaga frihetsberövande är inte kriminaliserat i svensk rätt.

²⁹ Strahl, Allmän straffrätt i vad angår brotten s 390

³⁰ Norée, A, Laga befogenhet – polisens rätt att använda våld, s. 132 f

³¹ SOU 2002:44 s. 69 f.

³² NJA II 1962 s. 117

³³ Fitger m. fl., s. 24

5 Medborgargarde

5.1 Inledning

Begreppen medborgargarde eller vigilante är inte nya. De har länge cirkulerat och givit upphov till en infekterad debatt. Brott i allmänhet väcker känslor och i en rättsstat har vi höga krav på att samhällets ska skydda oss. Detta ska följa på ett organiserat sätt genom hela rättsapparaten. Genom hela rättsväsendets kedja måste den allmänna rättspatosen och rättsmedvetandet hos folket stå i linje med den dömande rätten. Främst i ledet står polismyndigheten som måste förebygga, övervaka, skydda och kontrollera brott. Om medborgare känner att samhället inte gör sitt jobb kan det uppstå en situation där lokala intressen tillgodoses genom våld av alternativa aktörer. Det finns en risk att individer anser att de själva måste ta ansvaret för att upprätthålla social kontroll för att värna säkerhet i sin lokala omgivning.³⁴

Lagstiftaren är väl medveten om fenomenet och vilka uttryck det kan ta sig. Avseende förtroende för domstolarna så kan ett sviktande förtroende leda till att medborgare vänder sig till alternativa möjligheter för lösningar av tvister. I förlängningen kan detta leda till att domar och beslut inte respekteras, lagar ignoreras, folk tar saker i egna händer och medborgargarden bildas.³⁵

Politiker pekar på rättstryggheten som en viktig funktion i ett demokratiskt samhälle. Det ska finnas en samverkan i Myndighetssverige där syftet i detta avseende är att skapa trygghet för befolkningen. När tilltron brister är detta en grogrund för odemokratiska sammanslutningar, exempelvis medborgargarden, som tar saken i egna händer. Det poängteras dock att det är av vikt att lägesbeskrivningen är rättvis och att civilsamhället assisterar rättssystemet.³⁶

Läget beskrivs som varande i behov av insatser från civilsamhället. Hur dessa ser ut preciseras inte vidare utan lämnar möjligheten öppen för delvis statligt sanktionerade grupperingar.

Däremot anges vikten av att de grupperingar som agerar civilt har tydliga och fasta principer för hur de ska handla i olika situationer, så att de inte misstas för icke

³⁴ Engdahl, Hur fungerar social kontroll?, 2011, s. 91.

³⁵ SOU 2008:106 s. 77.

³⁶ SOU 2000:87 s.333.

sanktionerade och olagliga organisationer. Denna typ av engagemang från medborgargarden måste regleras så de istället för att bistå civilsamhället inte skapar konflikter, använder våld eller agerar som en självutnämnd poliskår. Utan att definiera det närmre så ska denna reglerade rörelse stå för det "goda" vakandet.³⁷

5.2 Definition av medborgargarde

I British Journal of Criminology (1996) definierar kriminologen Les Johnston medborgargarden. Han menar att det finns väldigt begränsat med forskning kring fenomenet samt dess verkningar. De begränsade försök som tidigare har gjorts för att försöka beskriva fenomenet har tagit sikte på det politiska våldet, men det finns även en djupare dimension.

Johnston menar att medborgargarden har sex grundläggande kännetecken:

1. Det krävs planering och uppsåt från dem som ingår i garden.
2. Deltagarna är privata aktörer och engagemanget sker på frivillig basis.
3. Rörelsen är självständig.
4. Gardet använder eller hotar med användning av våld.
5. Det uppstår när de institutionaliserade normerna eller den etablerade samhällsordningen är, eller upplevs vara, hotad av överträdelse.
6. Dess syfte är att kontrollera brott eller andra sociala överträdelser genom att erbjuda säkerhet till medborgare och de medverkande.

Punkterna är generella och inte bundna till ett särskilt land eller en särskild rättsstat. Jag kommer nu gå igenom punkterna för att försöka ge en tydligare bild av vad de innebär.

1. Det krävs planering och uppsåt från dem som ingår i garden.

Les Johnston vill med sin uppsats ge en grundläggande förståelse för medborgargarde som ett kriminologiskt koncept. Han anser att det, även om begreppet som sådant inte

³⁷ Skr. 2000/01:62 s. 23 - Brottsförebyggande utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet.

är nytt, är outforskat.³⁸ Tidigare forskare inom området har ofta beskrivit fenomenet som en underkategori till politiskt våld. Johnston menar att denna definition varken är hjälpsam för kriminologin eller ger en möjlighet för vidare praktiska empiriska studier. Dessa tidigare studier menar också att en vigilante inte är en samhällets fiende på samma sätt som en tjuv är, utan att han istället är ett symptom, ofta själv ett offer, av en underliggande struktur som inte är hans fel. Problemet med denna generalisering är att den inte säger så mycket om varken problemet, organisationen eller individen. De olika grupperingar som uppstår är ofta alldeles för olika för att dra paralleller mellan.³⁹

Det första elementet, planering, utesluter alla aktioner utförda i stundens ingivelse. Även om det faktiska scenariot och resultatet må vara identiska skulle begreppen vigilante eller medborgargarde omedelbart urvattnas. Det centrala här är att det åtminstone krävs någon form av minimal nivå av planering. Även om agerandet sker spontant på platsen så har det föregåtts av någon form av planering. I ett scenario där en person hamnar i en utsatt situation och är tvungen att ta till åtgärder som han tidigare planerat, till exempel att ta till vapen som han tidigare strategiskt införskaffat eller planterat i sitt hem för att freda sig med, är inte heller denna individ möjlig att kalla vigilante, även om det indikerar ett engagemang kring självförsvar som han delar med medborgargarden. Återigen skulle uttrycket urvattnas. Den variabel som här saknas är organiseringen kring ett uttryckligt mål.⁴⁰

2. Deltagarna är privata aktörer och engagemanget sker på frivillig basis.

Vigilantism måste utföras av privata aktörer för att falla under definitionen. Även om man försöker tänja på definitionen avseende vem som kan kallas för privat aktör, ofta gällande poliser som inte är i tjänst, så kommer detta yrke med andra befogenheter, ett statligt våldsmonopol och genom indirekt tjänsteutövande. En polis är alltid polis, även när han inte är i tjänst, och när situationer uppstår där han känner att han vill agera så sker detta i förlängningen på något sätt med en myndighet i ryggen. Även om en polis rent teoretiskt kan agera till fullo som privatperson är gränsdragningen knepig.

³⁸ Johnston, L. (1996). What Is Vigilantism? I *British Journal of Criminology* 36 (2), 220.

³⁹ Johnston, s. 221.

⁴⁰ Ibid, s. 223.

Det finns skäl att ifrågasätta polisens roll men det gynnar inte diskussionen kring vigilantism. Motsatsvis går det inte heller att kalla det officiella agerandet från en polis för "myndighetsmedborgargarde" eller liknande. Polisens agerande härleds ur andra syften och mål. Agerandet sker utifrån definitioner av lagen. Även om detta agerande kan vara både lagligt och olagligt, legitimt eller icke, så kan det ifrågasättas utifrån andra parametrar. Det finns inte heller något syfte med att inkludera poliser och dess eventuella maktmissbruk i definitionen av medborgargarden, detta skulle återigen leda till överinkludering av irrelevanta element.

Ytterligare en yrkesgrupp och verksamhet som det kan finnas anledning att analysera är vaktbolag. Väktare som agerar utifrån en privat anställning lyder sin chefs uppmaningar. I de fall nationer tillåter poliser att skapa privata bolag öppnar det upp för att de på kommersiella vägar kan agera för privata intressen. Ur ett bolagsrättsligt, kommersiellt och ekonomiskt synsätt så skulle detta definieras som ett privat bolag. Men rent praktiskt agerar privata vaktbolag fortfarande innanför den rättsliga sfären och är underordnad de juridiska bestämmelserna för verksamheten.⁴¹ I Sverige har vi inga privata poliser och bevakningsföretagen regleras inte bara enligt lagstiftning, de måste också godkännas av länsstyrelsen, vilket gör att de inte står helt isolerade från myndigheter. Länsstyrelsen auktoriserar bevakningsföretag och de ska även godkänna all personal som jobbar för dessa bolag.⁴²

I stället gör vi skillnad mellan en privat kommersiell aktör, som inkluderar bolagsformer som köper och säljer tjänster, och en frivillig aktivitet, som sker på basis av icke-avtal. Kärnfrågan är huruvida staten erkänner, sanktionerar och godkänner organisationen. Om den gör det så hamnar vi indirekt i eventuella statliga stöd, en särbehandling, och då försvinner det fristående elementet.⁴³ Ett exempel på detta är organisationer likt Grannsamverkan. Grannsamverkan har som syfte att öka den lokala tryggheten. Dess idé bygger på en tanke om att det för att ett brott ska uppstå krävs 1: en motiverad förövare, 2: ett lämpligt offer eller brottsobjekt och 3: frånvaro av kapabel väktare. Sarnecki menar vidare att idén bygger på att de flesta av de vardagliga brotten sker lokalt och är starkt kopplade till de lokala och vardagliga förhållandena. Denna metod

⁴¹ Ibid, s. 225.

⁴² <http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/Sv/naringsliv-och-foreningar/bevakningsforetag/Pages/default.aspx>.

⁴³ Johnston, s. 226.

har länge använts, i samarbete med och sanktionerad av stat och polis, men är i grunden inte ett polisiärt arbete.⁴⁴

3. Rörelsen är självständig.

Vigilantism är alltså en frivillig verksamhet som bedrivs av aktiva medborgare utan statens auktoritet eller stöd. Det ska alltså inte finnas alternativa skäl till att bedriva verksamheten, som till exempel kommersiella intressen. Inte heller ska det inkludera annars ansvarsfulla medborgare med "goda" intentioner, som får statligt stöd.⁴⁵

4. Gardet använder eller hotar med användning av våld.

Våld är ett vanligt kännetecken i vigitantism och detta tyder på att utövandet av våld är ett nödvändigt element i ett vigitant engagemang. Det är dock skillnad mellan att verkligen utföra våldsamma handlingar och endast hota om dessa. Hot kan bestå av andra åtgärder än att hota, eller genomföra, våldsamma handlingar. Det går alltså att dra en linje mellan att utöva olagliga påtryckningar för att få sin vilja igenom, och att de facto använda våld. Grupper som varken använder eller hotar om att använda våld, utan istället nyttjar andra påtryckningsmedel, är inte att anse som varken vigitantes eller medborgargarden. Det är även skillnad mellan grupper där våldsanvändning aldrig är intressant eller en del av gruppens uttalade syfte och grupper som visserligen inte aggressivt förespråkar våldsanvändning, men dess filosofi håller dörren öppen för åtminstone självförsvar.⁴⁶ Detta blir en gråzon eftersom nästintill samtliga grupperingar, oavsett syfte, oftast öppnar upp för att åtminstone försvara sig om situationen kräver det.

5. Faktisk eller upplevd frånvaro av etablerad samhällsordning.

Johnston menar vidare att det är viktigt att skilja mellan två typer av medborgargarden: Å ena sidan det som fokuserar på att stävja brott och å andra sidan det som tar sig an uppgiften att upprätthålla vissa kulturella normer, seder och värden. Det kan dock

⁴⁴ Sarnecki, s. 251.

⁴⁵ Johnston, s. 226.

⁴⁶ Ibid, s. 227 f.

finnas komplexa kopplingar mellan vad som anses vara brottsbekämpning och vad som är social kontroll. Den ena kan också rättfärdigas av den andra, och vice versa. Ett exempel är när en samhällsgrupp anser att dess ungdomar drar skam över grupperingen, genom att begå brott, och försöker stävja detta genom att åberopa brottsligheten som anledning till interveneringen, medan den bakomliggande viljan att socialt styra ungdomarna är den huvudsakliga anledningen och kärnan i ingreppet.⁴⁷

En aspekt som ofta lyfts i praktiska sammanhang är den om invandring och synen på invandrares potentiella brottslighet. Här sammanstrålar viljan att stävja brott och upprätthålla den sociala ordningen. Här rättfärdigar medborgargarderna sina agerande genom att spela på ett "vi och dem"-tänkande, en rädsla för det okända som kan störa den gällande sociala normen. I propagandasyfte för att få det lokala samhället bakom sig poängteras och pekats det på empirisk statistik gällande brottslighet, man härleder den från kulturella anledningar och utesluter socioekonomiska, allt för att rättfärdiga sitt egna agerande. Rätt eller fel så har det en stark genomslagskraft då det homogena samhället, utan störande element, är vad många upplever att de vill ha. Det ger en trygghetskänsla att veta hur den nuvarande befolkningen uppträder, att inte behöva ta eventuella negativa yttringar i beaktande.⁴⁸

6. Syfte: Säkerhet och kontroll

Medborgargarden uppstår alltså när det finns ett hot, upplevt eller faktiskt, mot de etablerade normerna och den sociala ordningen. Det är en social reaktion som har som mål att upprätthålla ordningen. De tar sig an uppgiften att säkerställa denna för medborgarnas skull, en vilja att garantera andra medborgare, och sin egen, säkerhet.⁴⁹

Synen på säkerhet och vad det innebär är komplex. Det kan vara individens säkerhet, kollektivets eller samhällets fortlöpande. Här definierar vi säkerhet som en slags önskvärd kollektiv lycka, för samhällets bästa. Denna säkerhet är sammanflätad med den egna personliga och högst subjektiva. Det paradoxala är att säkerhet omnämns som ett tillstånd av status quo, stiltje råder. Men för att uppnå denna nivå av säkerhet krävs agerande, handling som i många fall kräver faktiskt och praktiskt agerande. Säkerhet kan inte existera utan agerande, men för att uppnå idealet om en säker och

⁴⁷ Ibid, s. 228 f.

⁴⁸ Becker, Utanför: Avvikandets sociologi, 2006, s. 24 f.

⁴⁹ Johnston, s. 230.

trygg plats ska detta ske utan samhällsomvälvande insatser. De säkerhetsbringande krafterna ska agera i det fördolda, utan att folk tvingas lägga märke till händelserna. När samhällskontraktet inte längre upprätthålls av de etablerade instanserna uppstår ett vakuum där andra former av garantier för säkerhet tillåts verka. Det har länge varit en vilja hos folket att trygghet och säkerhet ska främjas. Hur detta lokalt ser ut, vilka krafter som främjar det och på vilket sätt detta görs är dock föränderligt över tid och rum.⁵⁰

⁵⁰ Ibid, s. 231 f.

6 Analys

Samhällskontraktet är ett underförstått kontrakt som reglerar staten och de enskildas förhållanden, deras rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Hur dessa är formulerade, deras funktion, inom vilka ramar de är applicerbara och hur långt de sträcker sig är beroende av en uttalad lokal samhällelig norm. Man kan tala om tradition, en förståelse för hur saker och ting historiskt har fungerat och hur det bör fungera i nutid och framöver.

När denna underförstådda norm på något sätt förändras sker också en reaktion på detta. Vid enskilda stora händelser eller skeenden blir reaktionen stark, i många fall beroende av hur det hanteras i diskursen på sociala medier, vilka grupperingar som argumenterar och i vilket syfte. Reaktionerna kan leda till överilat agerande. Oavsett om denna reaktion härleds ur oansvarig uppsåtlig propaganda, oförstånd avseende vad händelsen de facto innebär eller ur överdriven konsekvensanalys, så är reaktionen inte desto mindre faktisk. Argumentationen kring vad som är sant, vem som agerat och i vilket syfte leder ofta till analyser som är godtyckliga och tjänar ett egenintresse, gjorda av människor som varken vill eller kan se hela sammanhanget, men trots detta agerar utifrån sina visioner, idéer och föreställningar. Detta kan i förlängningen generera medborgargarden.

Oavsett rätt eller fel i medborgarnas analys av samhället så finns det en gränssyta för vad som anses acceptabelt. Det finns en balansgång av rimlighet avseende medborgares otrygghet, möjligheter och rättigheter att försvara sin person och egendom, kontra statens ansvar. När ämnet diskuteras är två primära områden av särskilt intresse: Otryggheten samt nödvärnsrätten. Brottsförebyggande rådet, BRÅ, har officiellt empiriska data angående otrygghet och oavsett nivån så måste debatten cirkulera kring vad som är acceptabelt, åtgärder från statens sida samt rättigheter för enskilda medborgare alternativt medborgargarden.⁵¹ Även rättsfallen från Rödeby⁵² och Vallåkra⁵³ är av intresse i detta avseende. Dessa rättsfall handlar båda i någon

⁵¹ <https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2018-01-29-nationella-trygghetsundersokningen-2017.html>

⁵² RH 2008:90

⁵³ B 5715-15

mån om gränsdragningar mellan enskildas rätt att skydda sin egen person vid utevaro av polis, grunderna för personligt ansvar, samt statens möjlighet att tillvarata enskildas rättigheter under samhällskontraktet.

Nödvärnsrätten är relativ och medför att gärningar som under vissa omständigheter och vid vissa former av angrepp hade varit att bedöma som lagliga nödvärnshandlingar, under andra omständigheter bedöms som uppenbart oförsvarliga. Denna proportionalitetsbedömning genomsyrar hela lagstiftningen och är en central del av vår rättsstat. Det är av yttersta vikt att det som syftas på i förarbetena avseende gränssytan för vad som är tillåtet också efterlevs i rättspraxis. Nödvärnsrättens förarbeten medger att om våldet den angripne utsätts för är av livsfarlig karaktär ska också möjligheten till försvar tillåtas uppnå till denna nivå. Detta är resultatet av en intresseavvägning mellan möjligheten till ett proportionerligt försvar men samtidigt inte tillåta våldet att eskalera till en hämndaktion med uppenbart oförsvarligt våld. Denna proportionalitet ska finnas oavsett vilken nivå våldet tar. Som sagt öppnar lagstiftaren upp för en väldigt hög användning av våld vid ett angrepp. Detta ska sen appliceras i praxis och få en teleologisk tolkning, i enlighet med hur det utformas i lagtext och förarbete. Utgångspunkten är alltså att det finns en mycket långtgående möjlighet till försvar vid kroppsligt angrepp.

Även om denna höga nivå av acceptabelt våld till förmån för den angripne tillåts, ska lagstiftningen och rättsstaten inte bidra till en upptrappning av våldsspiralen. Förarbetena till rekvisitet "uppenbart oförsvarligt" medger att nödvärnshandlingen måste vara avsevärt mer ingripande än angreppet för att den ska anses vara uppenbart oförsvarlig. Denna utformning får anses vara rimligt och fylla sitt syfte. Möjligheten till försvar är långtgående, men inte allt för långtgående. Samtidigt finns det utrymme för att man i stridens hetta inte alltid förmår sig själv att begränsa våldsanvändningen. Även detta har lagstiftaren gett utrymme för. Excessbestämmelserna gör det möjligt om de emotionella omständigheterna är sådana att man svårligen kunnat besinna sig även då kunna gå fri från ansvar. Detta kräver dock ytterligare försvårande omständigheter.

Våld i samhället ska och bör stävjas. Detta ska naturligtvis primärt ske genom rättsväsendet och genom de officiella kanaler medborgarna har satt upp för att hantera dessa ärenden. Att och när detta sker utanför myndigheternas eller polisens kontroll måste det finnas en helhetsbild inkluderad. Vad störde den initiala lugna normativa

miljön som är allmänt accepterad, och vilket element är primärt en reaktion på denna initiala störning? När det handlar om en åtgärd eller en reaktion på en initial störning måste det finnas utrymme för att både hantera denna samt att "råka" gå utanför gränsen utan att hamna i alltför långtgående juridiska problem. Detta utan att för den delen hamna i ett samhälle där vilka motåtgärder som helst är tillåtna vid minsta förseelse. Att godtyckligt kunna använda dödligt våld vid ett ringa ofredande är varken ändamålsenligt eller önskvärt i ett civiliserat samhälle. Syftet ska vara att avvärja angreppet, inte att hämnas det. Oavsett anledning till den initiala våldsanvändningen, även om den utförs av en person som lider av psykisk sjukdom, bristande insikt eller är i icke straffmyndig ålder, så måste det vara den angripnes intresse som från samhällets sida är skyddsvärd. Det må vara att anstiftaren inte är av rättslig kapacitet och inte kan dömas för sin våldsanvändning, men detta finns det inte alltid möjlighet för den angripne att inse eller anpassa sitt nödvärnsförsvar efter. Rimlig möjlighet till självförsvar finns i nuvarande lagstiftning och därför är lagstiftningen ändamålsenlig.

Syftet och ändamålet med lagstiftningen måste också genomsyra praxis och stå i samklang med medborgarnas allmänna rättsmedvetande. Ger domstolarna inte medborgarna möjlighet till långtgående självförsvar skapas primärt en misstro till domstolarna och rättsväsendet och i förlängningen även en, av nödvändighet skapad, vilja att hantera situationerna utanför myndigheternas översyn och kontroll. Även om möjligheten att i praxis anpassa och relativisera de eventuella straffen måste detta vara göras i enlighet med medborgarnas vilja. Här uppstår en skiljelinje mellan vad folk uppfattar vara rättvist och rimligt, och hur domstolarna dömer fallen. Extra problematiskt blir det när allmänheten saknar detaljerad insikt i både hur rättsapparaten generellt fungerar och vilka detaljer som framförts och bevisats i det enskilda fallet. Exempel på detta är de tidigare nämnda Rödeby och Vallåkra-fallen. Hur dessa fall uppfattas av den breda massan är beroende av hur de argumenteras för, eller propageras för, av juridiska tidskrifter, massmedia och sociala medier. Man kan inte utgå ifrån att alla har den juridiska insikt som krävs för att ta till sig alla detaljer och bedömningsunderlag domstolarna har till förfogande. Inte heller kan man utgå från att fallen återges korrekt i varken massmedia eller sociala medier.

Källkritiken, syftet med publiceringen och ursprungskällan är alla variabler som är skiftande och subjektiva. Även om Sverige har väl fungerande myndigheter, relativt fria från korruption och nepotism som många andra länder brottas med, så innebär det inte

per automatik att folk litar på alla domslut eller myndighetsbeslut. Om fallen återges i ordalag där arma äldre personer som enbart försökt skydda sin egendom och person från återkommande trakasserier och hot om våld och när så skett hanterat situationerna olyckligt med dödligt våld som utgång ses som offer höjs röster för orimligheten i fällande domar. Om historierna istället rapporteras som orimligt användande av övervåld, jämställda med rena avrättningar, då vänder opinionen åt andra hållet och ifrågasätter domstolarnas utdelande av så låga och nonchalanta straff. Detta är en väldigt komplex fråga för ett samhälle att lösa. Dessutom accelererar människors åsikter, samhället blir polariserat och när förtroendet är tillräckligt lågt slutar sakfrågorna att spela roll – ditt "lag" har alltid rätt, oavsett.

Legitimiteten hos staten styrs utifrån människors uppfattningar. Statens suveränitet är beroende av en frivillig kontroll av medborgarna. Ytterlighetsfall där staten inte längre har kontroll över varken medborgarna, myndigheterna eller militären finns det åtskilliga exempel på, en av de mest rapporterade är IS (Islamiska Staten).

Sista delen är den del som handlar om "gaturättvisa". Gaturättvisa är något som ofta ses som ett betonande karaktärsdrag för vaksamhet i allmänhet, även om dess karaktär och funktion varierar. Ett problem med proaktiv gaturättsskipning är att den föregår den officiella och samhällliga. Arresteringen, utredningen, frihetsberövandet, rättegången och det avvägda straffet åsidosätts vid denna övertygelse om en förmodad brottsling. Detta uppstår som en reaktion på samhällets oförmåga att agera. Det är dock inte per automatik medborgargårdens agerande faktiskt syftar till att dela ut straff mot påstådda förövare. Detta verkar snarare vara en potentiell variabel, en alternativ metod, än en konstant funktion. Det förebyggande arbetet som bedrivs är ett bevis på detta. Att påpeka allvaret i en given situation, att avkräva individer lydnad och rättelse, är en form av social kontroll. Detta agerande faller utanför vad vi skulle beskriva som straff i en traditionell mening, även om det såklart är en inskränkning i hur personen tillbringar sitt liv och sin vardag.

De senaste åren har vi sett bevis på när samhället inte längre klarar att möta folks krav på ett för dem tillfredsställande sätt. Detta kan yttra sig på många olika sätt men de mest anmärkningsvärda och medialt uppmärksammade är när lokal rättskipning råder och landets lagar åsidosätts. Parallelsamhällen och alternativa domstolsväsenden eller organiserade medborgargården vars uttalade syfte är att bruka våld mot oliktankande eller störande element i syfte att skapa godtycklig och högst subjektiv

rättvisa växer fram. Även om detta ännu inte påverkar den stora massan, samhället som stort, så kan det i förlängningen, utan insatser och samhällelig kontroll, eskalera till något större och värre. Klyftorna mellan människor ökar, förståelsen för andra grupperingars livsval blir mindre och kravet att finna allierade, för sin egen överlevnads och frihets skull, ökar. Behovet av en stark enande kraft är stor alternativt att det skapas en ny norm utifrån ett oförutsebart behov av förändring.

Envarsgripande utgör enligt min mening ett exempel på när den offentliga rätten krockar med straffrätten, det allmänna har gett enskilda vissa befogenheter som även är kriminaliserade. När det gäller offentligt anställda är krocken löst genom ett tjänstefelansvar för både uppsåtliga och oaktsamma åtgärder som inte täcks av tjänstemännens laga befogenhet.

Vid envarsgripanden finns det ingen liknande rättssäkerhetsgaranti vid felaktiga ingripanden som inte begås uppsåtligen. Flera mål från hovrätterna gällande envarsgripanden kan visa tecken på bristande förutsebarhet och rättsskydd. Denna godtycklighet gör att gällande lagreglering avseende envarsgripande har fått mig att ifrågasätta om den är förenlig med gällande rättighetsskydd och de allmänna principer som i regel ska beaktas vid en integritetskränkande åtgärd.

De rättsliga befogenheterna som finns avseende envarsgripande är kriminaliserade vid överskridande. Det är därför av yttersta vikt att gränsdragningarna är tydliga och lagstiftningen förutseende. Gällande rätt i Sverige är att envarsgripande som sker utan uppsåt, genom oaktsamhet, saknar sanktioner. Effekten av detta är att olagligt frihetsberövande, genomfört utan uppsåt, skyddas av lagen och den utsatte står utan varken ersättning eller möjlighet till upprättelse. Detta är en avvägning mellan den enskildes möjlighet till att ingripa vid brott, och angriparnas rätt att inte bli utsatt för integritetskränkande åtgärder. Kriminaliserande av även oaktsamt envarsgripande skulle generera att antalet felaktigt gripna skulle minska, på bekostnad av en minskning av enskildas intresse av att assistera vid brott på grund av rädsla att själva bli dömda för brottslighet.

Dilemmat är svårlöst och oavsett väg så blir det på bekostnad av ett annat skyddsvärt intresse. Oavsett subjektiva synpunkter så är avvägningen gjord av lagstiftaren och yttrar sig i gällande rätt. Det blir dock problematiskt om enskilda som ingriper missuppfattar sina rättsliga befogenheter avseende envarsgripande och det då utgör

ett oaktsamt gripande. Detta medför som sagt inga rättsliga sanktioner och öppnar då inte heller upp för gripna att få skadestånd eller upprättelse. Kriminalisering är enligt mig en hård och snårig väg att gå, istället efterfrågar jag tydligare lagstiftning i detta avseende. Detta skulle göra gränsdragningarna tydligare och både enskildas möjlighet att agera och medborgargårdens existensberättigande skulle klargöras.

7 Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, Kriminalrättens grunder, upplaga 2 u, Iustus Förlag, Uppsala, 2013

Becker, H. S. (2006), Utanför: Avvikandets sociologi. Lund: Arkiv

Engdahl, O. (2011). Hur fungerar social kontroll? Kriminologiska och socialpsykologiska perspektiv I Social kontroll: övervakning, disciplinering och självreglering.

Fitger, Peter, Sörbom, Monika, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmkvist, Ragnar, Renfors, Cecilia, Rättegångsbalken (Särtryck ur), Kap 19-28, 36, uppdaterad t.o.m. supplement 72, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2012

Jareborg, Nils, Zila, Josef, Strafrättens påföljdslära, tredje uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2010

Johnston, L. (1996). What Is Vigilantism? I British Journal of Criminology 36 (2): (s. 220-236).

Kelsen, H. (2008). Den rena rättsläran. Stockholm: Thales.

Kleineman, Jan, "Rättsdogmatisk metod", i: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red): Juridisk metodlära 2015, s. 21-45. Studentlitteratur.

Nordin, Svante (2013). Det politiska tänkandets historia. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Parkin, Frank (2002). Max Weber. Rev. ed. London: Routledge

Rotberg, Robert. I (2003). State Failure and State Weakness in a Time of Terror. Brookings Institution Press

Rousseau, Jean-Jacques. 1762. Om samhällsfördraget i Hallberg, Peter, Jansson, Maria & Mörkenstam, Ulf (red.) (2009). Tretton texter i politisk teori: Niccolò Machiavelli, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Edmund Burke, Mary Wollstonecraft, Karl Marx, Friedrich Engels, John Stuart Mill, Joseph Schumpeter, Robert Nozick, Robert Dahl, Carole Pateman. 2., [utök.] uppl. Malmö: Liber

Sarnecki, J. (2014). Introduktion till kriminologi. 1, Brottslighetens omfattning, karaktär och orsaker. Lund: Studentlitteratur.

Strahl, Ivar Allmän straffrätt i vad angår brotten, P A Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1976.

Offentligt tryck

JO 2000/01 s. 155-156

Prop. 1997/98:43, s. 104.

Skr. 2000/01:62 s. 23

SOU 2000:87 s. 333

SOU 2002:44 s. 69

SOU 2008:106 s. 77

Rättsfallsförteckning

NJA 1994 s. 48

NJA 1978 s. 67

RH 2008:90

RH 2009:20

B 5717-15

Övrigt

Länsstyrelsen, [lansstyrelsen.se], om bevakningsbolag och auktorisering, [<http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/Sv/naringsliv-och-foreningar/bevakningsforetag/Pages/default.aspx>] - tillgänglig 2018-04-17

Bråttförebyggande rådet, [Bra.se], Nationella trygghetsundersökningen 2017, [<https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2018-01-29-nationella-trygghetsundersokningen-2017.html>] – tillgänglig 2018-05-03